
ДИСКУСИИ

УСТНИТЕ СЪСТЕЗАНИЯ В ГРАЖДАНСКИЯ ПРОЦЕС И ИСКАНЕТО ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА РАЗНОСКИ

*Иван Георгиев**

1. Въведение

Новият Граждански процесуален кодекс¹ (ГПК), за разлика от отменения, изрично уреди възможността за представяне на списък на разноските, в който страните да посочат търсената сума за съпътстващите производството разходи по заплатена държавна такса, депозит за изготвяне на експертиза, адвокатски хонорар, командировъчни пари² и т.н. Представянето на списък на разноските значително облекчава съда, тъй като в много случаи проверката на делото и издирването на представените разходни документи изисква значително техническо време. В този смисъл следва да се подкрепи законодателната идея списъкът на разноските да намери изрично място в процесуалния закон³.

Нещо повече, законът свързва представянето на списък на разноските с една важна процесуална последица, която открива пътя на защита на страната – изменение на съдебния акт в частта за разноските може да се иска само при представен списък – чл. 80 ГПК *in fine*.

* Адвокат от София, докторант по гражданско и семейно право в Института за правни науки при Българската академия на науките.

¹ Обн., ДВ, бр. 59 от 20.07.2007 г. с последващи изменения и допълнения.

² Становището, че парите за командировка на адвоката или юрисконсулта също се включват в разноските по делото, се застъпва в решение № 12165/29.09.2011 г. по адм. д. № 8452/2011 г. на ВКС, IV о.

³ Вж. **Георгиев, Ив.** Присъждане на разноски в гражданския процес въз основа на представен списък. – Собственост и право, 2012, № 6, 13–19.

2. Проблемите

Лаконичната уредба на процесуалния закон гласи, че „страната, която е поискала присъждане на разноски, представя на съда списък на разноските най-късно до приключване на последното заседание в съответната инстанция“ – чл. 80 ГПК.

На пръв поглед разпоредбата изглежда достатъчно ясна. Практиката на съдилищата относно претендирането и присъждането на разноски обаче разкри множество противоречиво разрешавани въпроси, на част от които беше даден отговор с *Тълкувателно решение от 6.11.2013 г. по т. д. № 6/2012 г. на ОСГТК на ВКС (ТР–6–2012–ОСГТК)*.

На списъка с разноските е посветена т. 11 на тълкувателното решение, в която се третира въпросът допустимо ли е претенцията за разноски по чл. 80 ГПК да бъде заявена с писмената защита по чл. 149, ал. 3 ГПК.

В диспозитива на решението се прие, че „[п]ретенцията за разноски по чл. 80 ГПК може да бъде заявена валидно най-късно в съдебното заседание, в което е приключило разглеждането на делото пред съответната инстанция“. Моментът, в който делото приключва пред съответната инстанция, е обявяването му за решаване след края на устните състезания (чл. 149, ал. 2, чл. 315, ал. 1, чл. 375, ал. 1 ГПК)⁴.

В противоречие с извода на съда, застъпен в диспозитива, в мотивите на ТР–6–2012–ОСГТК обаче се сочи нещо различно: „Събирането на доказателствата в исковия процес приключва с постановяване на определението, с което съдът обявява края на съдебното дирене и дава ход по същество на спора. Следователно във фазата на устните състезания заявяването на нови искания, твърдения и събирането на доказателства вече е приключило. Пренията дават процесуалната възможност на страните да анализират доказателствата и да изложат своите фактически и правни заключения във връзка със спорното право. До приключване на устните състезания се стига, когато страните са изчерпили всички съображения, които желаят съдът да вземе предвид при постановяване на решението. След тази фаза на процеса съдът постановява своя съдебен акт, а страните вече не могат валидно да осъществяват процесуални действия, дължими и свързани с фази на производството, които са приключили. Следователно те не могат да въвеждат нови искания, нито да ангажират нови доказателства, дори и те да са във връзка с поддържаното им становище по време на процеса. Тази забрана обезпечава приложението на основни принципи на исковия процес –

⁴ Този извод е безспорен в българската процесуалноправна литература – вж. **Стамболиев, О.** – В: **Сталев, Ж., А. Мингова, О. Стамболиев, В. Попова, Р. Иванова.** Българско гражданско процесуално право. С.: Сиела, 2012, с. 312.

равенството на страните, равно право на защита и състезателност, установени с чл. 8 и чл. 9 ГПК“.

Съобразно изложеното според диспозитива на ТР–6–2012–ОСГТК искането за разноски следва да се заяви до приключване на устните състезания, а според мотивите – до приключване на съдебното дирене. В практиката констатираното противоречие вече създава проблеми, тъй като в някои съдебни актове се възприема становището, че тълкувателното решение следва да се интерпретира по начина, посочен в мотивната част⁵. Според други съдебни актове обаче крайният момент е лимитиран до устните състезания⁶.

Именно на изясняването на този спорен въпрос е посветено настоящото кратко изследване.

3. Аргументи, произтичащи от ТР–6–2012–ОСГТК

За да бъде даден отговор на поставения на обсъждане въпрос, накратко следва да се направи анализ на правното действие на мотивите на тълкувателните решения.

Според чл. 124 от Конституцията на Република България⁷ (Конституцията) ВКС осъществява върховен съдебен надзор за точно и еднакво прилагане на законите от всички съдилища⁸. Дадените разрешения, обективирани в тълкувателни решения, са задължителни за органите на съдебната и изпълнителната власт, за органите на местното самоуправление, както и за всички органи, които издават административни актове – чл. 130, ал. 2 от Закона за съдебната власт⁹ (ЗСВ).

За разлика от съдебните решения, които имат определена, уредена в закона структура и съдържание (чл. 236, ал. 1 ГПК), тълкувателните актове не почиват на приети от законодателя правила за тяхната подредба и изготвяне.

⁵ Вж. определение № 580/20.11.2015 г. по гр. д. № 4790/2015 г. на ВКС, I г. о., определение № 568/09.10.2015 г. по ч. т. д. № 2006/2015 г. на ВКС, II т. о., определение № 886/09.12.2014 г. по ч. т. д. № 992/2014 г. на ВКС, I т. о., решение № 105/05.06.2014 г. по т. д. № 1697/2013 г. на ВКС, I т. о.

⁶ Вж. определение № 306/29.04.2014 г. по ч. гр. д. № 2410/2014 г. на ВКС, III г. о.

⁷ Обн., ДВ, бр. 56 от 13.07.1991 г. с последващи изменения и допълнения.

⁸ „Конституционните принципи за правовата държава и за равенството на гражданите пред закона обосновават не само правомощие, но и задължение на ВКС за върховен съдебен надзор за точно и еднакво прилагане на всички закони без ограничение при неточното им прилагане или различно интерпретиране в практиката на съдилищата независимо от инстанционната компетентност на ВКС“ – решение № 2/10.02.2005 г. по к. д. № 9/2004 г. на Конституционния съд на Република България.

⁹ Обн., ДВ, бр. 64 от 7.08.2007 г., с последващи изменения и допълнения.

Самата процедура по инициране на тълкувателно решение е регламентирана в разпоредбите на чл. 124–131 ЗСВ. Необходимо е да е направено искане от някое от оправомощените лица (чл. 125 ЗСВ), което да е мотивирано (чл. 127, ал. 1 ЗСВ). Мотивирането на искането обаче е свързано единствено с преценка доколко са налице предпоставките за образуване на тълкувателно дело, а именно – противоречива или неправилна практика по тълкуването и прилагането на закона (чл. 124, ал. 1 ЗСВ).

Председателят на съда, до който е подадено искането, с разпореждане образува дело и го възлага на един или на няколко съдии-докладчици (чл. 128, ал. 1 ЗСВ). След изготвяне на предложението за тълкувателно решение същото се подлага на гласуване.

Съобразно разпоредбата на чл. 121, ал. 4 от Конституцията актовете на правораздаването се мотивират. В мотивите се излагат исканията и възраженията на страните, преценката на доказателствата, фактическите констатации и правните изводи на съда (чл. 236, ал. 2 ГПК).

Сами по себе си мотивите на съда са неизменна част от решението (чл. 235, ал. 4, чл. 316, чл. 437, ал. 4 ГПК). Въпреки това мотивите към решението имат задължително действие само в изчерпателно посочени случаи (чл. 223, ал. 2 ГПК), а силата на пресъдено нещо се формира в диспозитива на съдебния акт¹⁰.

Предметът на тълкувателното дело са поставените на вниманието на съответната колегия въпроси. Отговорите на тези въпроси се съдържат единствено в диспозитива на тълкувателното решение, но не и в мотивите. При гласуването за приемане на решението съдиите дават своя вот за отговорите на поставените въпроси, но не и за мотивите¹¹. Дори и в случая волята на мнозинството съдии във ВКС да е била съответна на мотивите, следва да се има предвид, че подписите са положени след диспозитива на тълкувателното решение, в което се дава окончателен отговор на предложените за обсъждане противоречиво или неправилно разрешавани въпроси.

4. Аргументи по същество

Една от основните идеи на разпоредбата на чл. 80 ГПК е насрещната страна да се запознае с претенцията за разноски и да реагира своевременно, като евентуално

¹⁰ Вж. **Сталев, Ж.** Сила на пресъдено нещо в гражданския процес. С.: Сиела, 2007, с. 245.

¹¹ Към настоящия момент, независимо от множеството особени мнения, които се съдържат към голяма част (почти всички) от тълкувателните решения, няма заявено несъгласие с мотивите.

направи възражение за прекомерност на адвокатското възнаграждение или оспори някой от претендираните разходи¹².

Законът въвежда само краен срок за представяне на списъка и това е „[н]ай-късно до приключване на последното заседание в съответната инстанция“. Списъкът, представен по-късно, не обвързва съда, още повече че насрещната страна вече не може да релевира своите възражения.

Няма спор, че при прекратяване на делото, след като е установено процесуално правоотношение и с двете страни, производството изобщо не е достигнало до последно заседание, затова е логично ответникът все още да не е представил своя списък с разноските, а да го стори едва след прекратителния съдебен акт¹³. Сходен извод следва да се направи и за производствата, които протичат в закрито съдебно заседание. В тези случаи е напълно допустимо представянето на списъка да стане и след прекратяване на съдебното дирене.

Изискването на закона да се представи именно „списък“ налага разбирането, че разноските следва да са отделно изброени, а не да се представи обща сума като окончателен сбор от всички направени разходи. Поради това, струва ми се, че представен „списък“, в който е посочена само една сума, без уточнението за какъв вид разноски иде реч, не отговаря на условията на чл. 80 ГПК.

В смисъла на гореизложеното, ако възможността за представяне на списък се ограничи до края на съдебното дирене, това хипотетично може да лиши страната от включването на разход за явяване в последното съдебно заседание. Съобразно разпоредбата на чл. 24, ал. 1, т. 3 от Закона за адвокатурата¹⁴ (ЗА) упражняването на адвокатската професия включва и осъществяване на процесуално представителство. Именно по тази причина страните по договора за правна защита и съдействие могат да уговорят възнаграждение за участие във всяко едно съдебно заседание – чл. 7, ал. 6 от Наредба № 1 от 9.07.2004 г. за минималните размери на адвокатските възнаграждения¹⁵ (Наредба № 1). Напълно е възможна хипотезата, при която делото да бъде отложено за провеждане на устните състезания или пък след тяхното начало.

¹² „Изискването за представяне на списъка на разноските до приключване на последното заседание е и предвид въведеното с нормата на чл. 78, ал. 5 ГПК право на насрещната страна да направи искане за присъждане на адвокатско възнаграждение в по-нисък от претендирания размер, при наличието на съответните предпоставки“ – определение № 455/12.11.2010 г. по ч. гр. д. № 405/2010 г. на ВКС, II г. о.

¹³ Вж. определение № 455/12.11.2010 г. по ч. гр. д. № 405/2010 г. на ВКС, II г. о.

¹⁴ Обн., ДВ, бр. 55 от 25.06.2004 г., с последващи изменения и допълнения.

¹⁵ Обн., ДВ, бр. 64 от 23.07.2004 г., с последващи изменения и допълнения.

Ако се приеме за вярна тезата, че списъкът с разноски може да се представя до края на съдебното дирене, това би означавало необосновано да се ограничи възможността за включването на допълнителни пера за разходи, които страната реално е направила във връзка с организирането на своята защита. Освен това винаги съществува и възможността за възобновяване на съдебното дирене, което може да стане дори и в хода на решаване на делото.

Законът поставя изискване пред страната „да представи“ на съда списък на разноските, без да съществува изискване за постановяване на нарочен съдебен акт по неговото приобщаване към делото. Достатъчно е това действие се удостовери в съдебния протокол. Основателно се приема, че „[н]ито в чл. 80 ГПК, нито пък в друг текст се изисква списъкът с разноските да бъде приет по делото с изричен акт на съда, освен чрез простото записване в съдебния протокол на факта на представянето му“¹⁶. По тази причина няма основание да се счита нито че представянето на списъка с разноските е доказателствено искане, нито пък някакъв особен вид процесуално действие.

5. Искане за присъждане на разноски и представяне на списък с разноските

Стриктно погледнато, въпросът за момента, до който е допустимо заявяване на искане за присъждане на разноските, не е бил поставен на обсъждане пред ОСГТК на ВКС. Конкретното питане е свързано с възможността за представяне на списък по чл. 80 ГПК с писмените защиты.

Като вид процесуално действие самото искане за присъждане на разноски следва да се отграничава от представянето на списъка. Разноските се присъждат само ако бъде направено такова искане¹⁷. От друга страна, осъждането за разноски няма характера на произнасяне по самостоятелна искова претенция, а се явява акцесорна последица от уважаването или отхвърлянето на предявените искове. На това основание, ако съдът не уважи направено искане за присъждане на разноски, не се дължи самостоятелен диспозитив в решението¹⁸. Именно поради акцесорния характер на това искане претенцията за разноски не се преклудира с подаването на исковата молба,

¹⁶ Вж. определение № 1033/22.07.2011 г. по гр. д. № 1542/2010 г. на ВКС, IV г. о.

¹⁷ Вж. определение № 14/26.01.2010 г. по гр. д. № 2389/2008 г. на ВКС, II г. о., определение № 74/12.05.2011 г. по ч. т. д. № 928/2010 г. на ВКС, II т. о., определение № 568/09.10.2015 г. по ч. т. д. № 2006/2015 г. на ВКС, II т. о.

¹⁸ Вж. определение № 261/01.06.2015 г. по ч. гр. д. № 1772/2015 г. на ВКС, I г. о.

с отговора или пък с края на първото по делото заседание¹⁹. Това е искане, което може да се заявя до приключване на делото пред съответната инстанция²⁰.

Представянето на списък е техническо действие, което не може да замести процесуалното искане за присъждане на разноските. Разбира се, няма пречка представянето на списъка да стане едновременно със заявяване на искането за осъждане на насрещната страна за разноските.

Какво всъщност съдържа диспозитивът на ТР–6–2012–ОСГТК? „Претенцията за разноски по чл. 80 ГПК може да бъде заявена валидно най-късно в съдебното заседание, в което е приключило разглеждането на делото пред съответната инстанция“. Да, но чл. 80 ГПК не представлява „претенция за разноски“. Законовият текст посочва, че „[с]траната, която е поискала присъждане на разноски, представя списък...“. Ясно са открити двете процесуални действия – искане за присъждане на разноски и представянето на списък. В този смисъл постановеният диспозитив на тълкувателното решение е не съвсем издържан от гледна точка на законовата терминология (но пък съответства граматически на поставения въпрос). При съпоставка с поставения на вниманието на колегиите на ВКС въпрос може да се направи изводът, че питането е свързано само и единствено със срока за представянето на списък, доколкото последното обстоятелство се явява предпоставка за упражняването на процесуални права за подаването на молба по чл. 248 ГПК – т. 9 на ТР–6–2012–ОСГТК.

Въпросът за срока за предявяване на искането за присъждане на разноски никога не е поставян на вниманието на ОСГТК на ВКС. В тази си част мотивите към т. 11 на ТР–6–2012–ОСГТК представляват своеобразно произнасяне *plus petitum*, доколкото искането на председателя на ВКС е било да се даде отговор относно друго процесуално действие. Отделно от това поставеният въпрос предполага възможност на него да се отговор и съвсем лаконично – положително или отрицателно. Ясно е, че претенцията за разноски по чл. 80 ГПК не може да бъде заявена с писмената защита по чл. 149, ал. 3 ГПК. Може ли тази претенция да бъде заявена в хода на устните състезания или пък в хода на съдебното следствие – това е въпрос, който не е поставян на осъждане, но неговият отговор произтича от тълкуването на закона и до постановяването на ТР–6–2012–ОСГТК това тълкуване никога не е създавало противоречия в практиката.

В обобщение следва да се посочи, че както искането за присъждане на разноските, така и представянето на списък по чл. 80 ГПК може да бъде направено до приключване на устните състезания по делото.

¹⁹ Вж. определение № 191/05.04.2012 г. по ч. гр. д. № 112/2012 г. на ВКС, I г. о.

²⁰ Вж. определение № 306/29.04.2014 г. по ч. гр. д. № 2410/2014 г. на ВКС, III г. о.

6. Заключение

Видно от изложеното по-горе, представянето на списъка по чл. 80 ГПК е от съществено значение за успешното реализиране в пълен обем на отговорността за разноси на страната, която неоснователно е дала повод за образуване на делото. В същото време не следва да се пренебрегва и значението на мотивите на съдебните актове. „Мотивировъчната част на решението е особено важна. Тя съдържа кратък отговор на важните и съществени въпроси, поставени за решаване на делото. Тя трябва да съдържа необходимите фактически и правни съображения, изложени кратко и пълно. Мотивите трябва да бъдат точни, ясни и убедителни“²¹. Поради по-особения и значим характер на тълкувателните решения техните мотиви следва да отговарят на същите изисквания, за да може да се достигне до реално преодоляване на неправилната или противоречива съдебна практика.

Надявам се поставените на обсъждане проблеми в настоящата статия да провокират интереса към особено важните за правоприлагането проблеми на тълкувателните решения – тяхното действие във времето, структура, необходимост и значение.

²¹ Вж. ПВС № 1/13.07.1953 г.